

НОРМАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРИЯННЯ ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В ІННОВАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

УДК 349.6:502.171(477)

DOI: 10.31359/2311-4894-2018-23-3-7

ГЕТЬМАН А. П.,

доктор юридичних наук, професор кафедри екологічного права, проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, академік НАПрН України
ORCID 0000-0002-1987-2760

АНІСІМОВА Г. В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, зам. директора з наукової роботи НДІ ПЗІР НАПрН України, м. Харків, Україна
ORCID 0000-0003-0579-7007

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ Й ОХОРОНИ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ Й ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розкрито правові аспекти забезпечення екологічної безпеки, використання й охорони природно-ресурсного потенціалу в умовах сталого розвитку. Проаналізовано чинне національне законодавство з цих питань, зміст еколого-правової й інноваційної політики, визначено їх особливості й ознаки. Сформульовані науково-теоретичні і практичні висновки і пропозиції щодо подальшої систематизації екологічного законодавства й вдосконалення державної екологічної та інноваційної політики в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: природно-ресурсний потенціал, екологічна політика, інноваційна політика, державна політика, екологічні права, право природокористування, природні ресурси.

Постановка проблеми. Сталий соціально-економічний розвиток України залежить від ефективності функціонування її господарського комплексу в цілому і певної галузі зокрема. Одночасно з цим матеріальні й духовні потреби населення останнім часом постійно зростають. Отже, держава має піклуватися про їх задоволення, пам'ятаючи при цьому про необхідність забезпечувати раціональне й екологічно безпечне господарювання і збалансоване використання природних ресурсів (що, звісно, орієнтоване на збереження і відтворення навколишнього природного середовища й природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва), створювати безпечні для життя й здоров'я людини умови [21]. Саме

зادля цього розробляються і, за потреби, переглядаються стратегія і політика як галузевого, так і загальнодержавного й регіонального масштабу. До того ж береться до уваги й той факт, що протягом останніх сторіч докільля зазнавало значного антропогенного впливу, відбулося багато техногенних катастроф, як наслідок, знизилася здатність навколишнього природного середовища протистояти цьому. Більш того, екстенсивний характер використання природних ресурсів призвів до дестабілізації екологічної ситуації в Україні. Наведене є зайвим підтвердженням того, що наша держава має переглянути доктринальні підходи й стратегічні цілі, основні вектори національної політики, бо зміцнення економічного потен-

ціалу країни можливе лише тоді, коли виконуватимуться завдання і відбуватиметься рух у напрямках, визначених пріоритетними.

Мета даної роботи – провести теоретико-методологічний аналіз особливостей використання й охорони природних ресурсів України, підвищення природно-ресурсного потенціалу, забезпечення екологічної безпеки в умовах сталого розвитку, а також формулювання науково-теоретичних і практичних висновків і пропозицій щодо подальшої систематизації екологічного законодавства й опрацювання державної екологічної та інноваційної політики в умовах євроінтеграції. Для її досягнення необхідно вирішити такі завдання: а) вивчити наукові підходи до розуміння суті інноваційної та екологічної політики; б) проаналізувати шляхи підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу, способи відображення цього у змісті еколого-правової політики, окремо зупинившись на її особливостях і ознаках як складника державної політики; в) розглянути специфіку і засоби узгодження векторів державної екологічної й інноваційної політики; г) окреслити перспективні напрями розвитку екологічної й інноваційної політики у сфері використання природно-ресурсного потенціалу.

Об'єктом дослідження виступає система екологічних правовідносин у сфері використання природно-ресурсного потенціалу України, забезпечення охорони природного середовища й екологічної безпеки з позицій правових засад державної екологічної й інноваційної політики. **Предметом** дослідження є науково-теоретичні й прикладні проблеми дотримання правових засад при формуванні державної екологічної й інноваційної політики у сфері використання природно-ресурсного потенціалу, забезпечення екологічної безпеки в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень. Еколого-правові засади державної політики були в центрі уваги таких науковців, як В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкова, А. П. Гетьман, П. О. Гвоздик, М. Е. Ковальська, В. В. Костицький, М. В. Краснова, П. Ф. Кулинич, Н. Р. Малишева, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, Ю. С. Шемшученко, А. С. Шестерюк, М. В. Шульга та ін.

Вивченню засад державної інноваційної політики присвячені праці вчених: Д. В. Задихайла, Ю. В. Атаманової, С. В. Глібка, К. Ю. Іванової, В. А. Устименка, В. І. Захарченка, Н. М. Корсікової, М. М. Меркулова, Л. І. Федулової, П. П. Микитюка, Л. А. Швайки, Н. В. Краснокутської, І. А. Сільченка, С. А. Агаркова та ін.

Виклад основного матеріалу. Європейський вибір України і запуск інтеграційних процесів задля формування єдиного правового й безпекового простору, вирішення екологічних й енергетичних про-

блем зобов'язують нашу країну створити високотехнологічне конкурентне середовище, розробити й запровадити інноваційну модель розвитку, що сприятиме економічному зростанню, забезпеченню екологічної безпеки, посиленню конкурентоспроможності та ін.

При цьому не менш важливо й те, що Україна як член Ради Європи, учасник євроінтеграційного процесу має долучитися до імплементації Керівних принципів ООН у сфері бізнесу і прав людини, прийнятих у 2011 р. (далі – Керівні принципи), у яких йдеться, зокрема, про обов'язки держави забезпечувати захист прав людини у процесі здійснення підприємницької діяльності; корпоративну відповідальність за дотримання прав людини бізнесовими компаніями; доступ до засобів правового захисту тих, чий права були порушені в результаті дій суб'єктів підприємницької діяльності. Вказаний концепт зараз має бути покладений в основу державної політики України, оскільки, намагаючись наблизитись і досягти рівня розвинених країн, передусім варто вживати всіх заходів для забезпечення виконання обов'язків із дотримання прав людини відповідно до Керівних принципів Організації Об'єднаних Націй щодо бізнесу та прав людини й Рекомендації СМ/Рес (2016)3 Комітету Міністрів державам-членам із питань прав людини та бізнесу. На користь нагальності й необхідності цього говорить і той факт, що у всьому світі саме верховенство права є домінантою й обов'язковою умовою захисту і безперешкодної реалізації прав людини, що, у свою чергу, сприяє просуванню плюралістичної і представницької демократії. У контексті сказаного зауважимо, що забезпечення прав людини, зокрема екологічних, у процесі господарської діяльності завжди було пріоритетом державної політики України, але досі не вистачає дієвих законодавчих приписів щодо їх реалізації, охорони й захисту. Крім того, Україна, на жаль, залишається енергозалежною країною. Беручи до уваги це, а також те, що саме інновації, пов'язані з високотехнологічним виробництвом, екологозбалансованим використанням природно-ресурсного потенціалу, забезпеченням екологічної безпеки, вжиттям заходів із ресурсозаміщення (йдеться про перехід на відновлювальні джерела енергії), можна сміливо стверджувати, що врахування вищесказаного при розробленні державної політики і стратегії, у тому числі і в екологічній сфері, сприятиме захисту публічних інтересів держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, подолання енергетичної кризи, а це, у свою чергу, виступає необхідною передумовою сталого розвитку нашої країни.

Нині, коли вся світова спільнота стикається з численними загрозами, лунають повідомлення про постійні катастрофи, а стан довілля на тлі глобаль-

ної екологічної кризи, пов'язаної з вичерпанням природних ресурсів, забрудненням навколишнього середовища, недотриманням вимог екологічної безпеки при проведенні господарської діяльності, поведженні з відходами тощо, викликає стурбованість, ми стаємо свідками прискорення процесів глобалізації й інтеграції, що, у свою чергу, вимагає від нашої країни модернізації механізму правового врегулювання відносин «екологія-економіка-суспільство», забезпечення його дієвості. На наш погляд, актуальність і необхідність вирішення окресленої проблеми ні в кого не викликає сумнівів і заперечень. З огляду на це за рішенням міжнародної наукової правничої спільноти на II Харківському міжнародному юридичному форумі (2018 р.) цьому питанню буде присвячена панельна дискусія «Бізнес і права людини: імплементація Україною керівних принципів ООН» [2], висновки і узагальнення якої будуть використані в подальших наукових працях і при доопрацюванні стратегії, корегуванні державної екологічної та інноваційної політики як інтегрованого чинника соціально-економічного піднесення України, конституційні засади якої закріплені у ст. 16 й 54 Основного Закону.

У контексті сказаного додамо, що встановлення ознак і складових сучасної державної політики залежить від багатьох чинників, серед них особливості національної економіки, менталітет нації, державний устрій, стан навколишнього середовища тощо. Врахування цього дасть змогу створити інноваційну систему, впровадити екологічно збалансоване природокористування, забезпечити не лише екологічну безпеку, охорону довкілля, захист здоров'я і життя людей від негативного впливу господарської діяльності, а й якнайшвидший перехід до сталого розвитку економіки, що повністю узгоджується з приписами ст. 10 ГК України, відповідно до яких економічна, екологічна, соціальна та інші види державної політики мають функціональний зв'язок, оскільки розробляються задля реалізації господарських правовідносин у сфері використання, відтворення, охорони природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки. Спираючись на це, можемо стверджувати, що державна екологічна й інноваційна політика – це взаємопов'язані й взаємозалежні явища, що мають правову форму. У той же час інноваційну політику доцільно розглядати як провідний напрям економічної політики.

Так, науковці неодноразово наголошували, що національна інноваційна політика держави як частина економічної тісно пов'язана із процесами забезпечення економічної безпеки країни, оскільки спрямована не тільки на створення умов для стабільного розвитку, а й на віднайдення таких господарських механізмів, що здатні утримувати інноваційну сферу

від можливого розбалансування. Виходячи з цього вчені трактують її у вузькому й широкому сенсі: у першому випадку вона розуміється як комплекс заходів і засобів, що застосовує держава задля створення умов сталого розвитку економіки, заснованої на інноваційних підходах й орієнтованої на розробку і впровадження інноваційних продуктів і технологій, а у широкому – комплекс взаємопов'язаних правових, економічних, організаційних й інституційних засад регулювання інноваційних процесів, що максимально відповідає потребам економіки країни і закладає передумови для підвищення рівня її конкурентоспроможності й інноваційності [7, с. 50–51].

Таким чином, в умовах сьогодення державна екологічна політика розглядається як суверенне право незалежної країни, складова національної політики, інтегрований чинник соціально-економічного піднесення України, забезпечення сталого розвитку економіки, запровадження екологічно збалансованої системи природокористування (пам'ятаючи, що основними орієнтирами права використання природних ресурсів має стати збереження біологічного й ландшафтного різноманіття та відновлення екологічно забруднених територій), охорони й відтворення природних ресурсів, дотримання вимог екологічної безпеки населення й територій. Беручи до уваги вищесказане, наведемо визначення поняття «державна екологічна політика» (як, до речі, і будь-яка складова державної політики, у тому числі й інноваційна) – це система правових, організаційних, економічних, соціальних, ідеологічних та інших заходів держави, які вживаються задля збереження безпечного для існування живої і неживої природи довкілля, захисту життя і здоров'я населення, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорони, раціонального використання і відтворення природних ресурсів.

Проте це лише один бік проблеми, адже при розробленні державної екологічної політики не варто забувати й про те, що за умов сьогодення національне законодавство, крім іншого, слід привести у відповідність до вимог ЄС, а керівними положеннями мають стати висновки, викладені в аналітичній записці «Аналіз досвіду Європейського співробітництва щодо формування і втілення інституцій та інструментів екологічної політики». Так, згідно з цим документом принципами екологічної політики ЄС визнано: 1) принцип субсидіарності (спільна діяльність у тих напрямках, в яких окрема країна самостійно впоратися не може, або більш ефективним буде скоординоване вирішення проблеми декількома державами, ніж на рівні однієї); 2) принцип превентивних (попереджувальних) дій; 3) принцип обережності; 4) принцип відшкодування збитку навколишньому середовищу шляхом усунення шкоди на початковому етапі її виникнення; 5) принцип

екологічної орієнтованості, коли будь-яка діяльність провадиться з урахуванням потреб навколишнього середовища; 6) принцип «забруднювач платить», дієвість якого суттєво підсилена у 2004 році Директивою 2004/35/ЄС про цивільну відповідальність за забруднення довкілля; 7) принцип інтеграції екологічної політики у розробку і проведення усіх інших політик [1].

Крім того, у записці також відзначено, що через тенденції останніх десятиліть і у зв'язку з необхідністю вдосконалення й оновлення екологічної політики розширився перелік наявних засобів охорони довкілля. Паралельно з прийняттям рамкового законодавства для забезпечення високого рівня охорони довкілля Співтовариство впровадило цілу низку нових інструментів (деякі використовуються і в Україні): а) LIFE – фінансовий інструмент екологічного захисту, його введення сприяє розвитку, впровадженню і оновленню екологічної політики й законодавства Співтовариства; б) угоди про охорону довкілля, складовими яких є обов'язки з дотримання екологічних аспектів діяльності підприємств і використання методів заохочення до добровільного вжиття заходів із охорони довкілля; в) екологічні мита й податки, тобто застосування державами-членами фіскальних інструментів задля підвищення ефективності екологічної політики й забезпечення їх відповідності законодавству Співтовариства; г) програми підтримки НУО, що діють у галузі охорони довкілля; д) Інтегрована виробнича політика (Integrated product policy): Комісія представляє стратегію укріплення й зміни спрямування екологічної політики, пов'язаної з виробництвом, із метою сприяння розвитку ринку екологічно безпечної продукції, і зрештою, стимулювання громадського обговорення певних питань; е) Європейське агентство з питань довкілля (завдяки створенню якого особи, відповідальні за прийняття політичних рішень, а також громадськість мають змогу отримати надійну та достовірну інформацію про стан довкілля); є) екомаркування продукції (має на меті рекламування продукції зі зменшеним, порівняно з іншими продуктами тієї самої групи, негативним впливом на довкілля); ж) Система екологічного менеджменту та екологічного аудиту Співтовариства (EMAS), яка запроваджена задля вдосконалення й підвищення ефективності екологічної діяльності європейських організацій, а також забезпечення громадськості й зацікавлених сторін відповідною інформацією; з) оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС) певних державних і приватних проектів; и) оцінка екологічних наслідків впровадження планів і програм, що проводиться з метою сприяння включенню екологічних аспектів на етапах їх розробки й ухвалення; і) екологічні перевірки за мінімальними критеріями, що дозволяє досягти більшої відповідності, а також однаковості в застосуванні й впровадженні за-

конодавства Співтовариства щодо охорони довкілля шляхом надання мінімальних критеріїв організації, проведення, постконтролю й опублікування результатів екологічних перевірок в усіх державах-членах; ї) Європейський реєстр викидів і перенесення забруднюючих речовин (PRTR), завдяки веденню якого покращився доступ громадськості до інформації про стан довкілля, що, у свою чергу, дозволяє запобігти чи зменшити забруднення у довгостроковій перспективі [1].

Як видно, окремі інструменти з легкістю можуть використовуватися окремою державою, а для впровадження деяких із них необхідні спільні зусилля й узгодженість дій. Слід наголосити, що Україна багато зробила на шляху до набуття членства в ЄС й екологічної євроінтеграції. Так, кроком вперед є прийняття важливого Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23.05.2017 р. № 2059-VIII [22], який набрав чинності 18.12.2017 р. (далі – Закон). Цей нормативно-правовий акт дає змогу регламентувати виконання зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію з ЄС, а також низки інших міжнародних зобов'язань. Зокрема, йдеться про імплементацію Директиви 2011/92/ЄС «Про оцінку наслідків деяких публічних та приватних проектів на довкілля», Орхуської конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у процесі ухвалення рішень та доступ до правосуддя з питань довкілля (1998), конвенції Еспо про оцінку впливу на природу у транскордонному контексті (1991) тощо.

Як приклад розглянемо такий елемент економіко-правового механізму природокористування й охорони довкілля, як екологічний податок, що має стати стимулом інвестиційно-інноваційної діяльності. Його введення зумовлене тим, що сучасна система екологічного оподаткування потребує реформування відповідно до вимог ЄС, оскільки її виключно фіскальна спрямованість виключає можливість використання податків як обмежувально-стимулюючих заходів (функцій екологічного управління), не сприяє підвищенню ефективності природокористування і реалізації цього права на засадах невиснажливості, раціональності та ефективності. В Україні досі відсутні певні групи екологічних податків, які існують в європейській системі оподаткування, як-то: «earmarked charges» (податки на шумове забруднення, на батарейки тощо), «incentive charges» (податки на пестициди, детергенти, певні види палива, транспорту) та ін.

В умовах сьогодення одним із векторів при переважанні еколого-інноваційної політики України у сфері використання природно-ресурсного потенціалу, розробленні «дорожньої карти» слід визнати як суттєве оновлення сучасного економіко-правового механізму використання й охорони довкілля (що

можливо, зокрема, завдяки модернізації фінансово-економічних інструментів), так і оптимізацію системи державного екологічного управління та його функцій (екологічного моніторингу, аудиту, менеджменту та ін.).

Виходячи з цього в основу права користування природними ресурсами має бути покладено екологічний ефект завдяки застосуванню екосистемного, ринково-орієнтованого і нормативного підходів. Як зазначають науковці, за екосистемного підходу природні ресурси певної території – це єдина система, у свою чергу, природокористування (за ринково-орієнтованого підходу) треба розглядати як одну із особливостей ринкового регулювання процесу використання й відтворення природних ресурсів, а застосування у виробничій діяльності суб'єктів господарювання екологічно, біологічного, економічно і технічно обґрунтованих нормативів використання природних ресурсів стає можливим завдяки нормативному підходу [4].

Вивчаючи теоретичний бік питання, вважаємо за доцільне окремо зупинитися на такій категорії, як «природно-ресурсний потенціал». Природно-ресурсний потенціал України – це основа її економічного розвитку, важливий елемент ресурсного потенціалу, складовими останнього також є виробничий, матеріально-технічний, трудовий, фінансовий, інвестиційний, інформаційний, соціальний, ринковий, інфраструктурний та ін. За оцінками економістів, із загального обсягу природно-ресурсного потенціалу України 44,4 % припадає на земельні ресурси, 28,3 % – на мінеральні, 13,1 % – водні, 9,5 % – рекреаційні, 4,2 % – лісові, 0,5 % – на біологічні [24]. Мінерально-сировинна база нашої країни достатньо велика у світовому вимірі. Так, в Україні виявлено майже 20 тис. родовищ і проявів 117 видів корисних копалин, з яких 8290 родовищ і 1110 об'єктів обліку за 98 видами мінеральної сировини мають промислове значення і обліковуються в державному балансі запасів корисних копалин, 3349 родовищ розробляється [17].

У цілому ресурсний потенціал є категорією динамічною і змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Враховуючи це, а також беручи до уваги сучасні тенденції, пріоритетним завданням державної політики має бути орієнтація на інноваційну модель економічного розвитку країни, бо конкурентоспроможність держави визначається не лише забезпеченістю природно-ресурсним потенціалом, а й ефективністю їх використання в економічному секторі, можливістю активного запровадження інноваційної політики і процесів. Крім того, розвиток інноваційної діяльності – це не лише системний фактор підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки, а й національної безпеки

держави. Підтвердженням сказаного можна вважати те, що у світі передові позиції за рівнем технологічного, сталого екологічного й соціально-економічного розвитку займають держави, в яких створено розгалужену інноваційну інфраструктуру, що активно використовується для запровадження інновацій. Зокрема, завдяки такій інфраструктурі у країнах-членах ЄС став можливий науково-технологічний прогрес, що зараз необхідно нашій державі.

У той же час «природно-ресурсний потенціал» як наукова категорія є об'єктом дослідження різних наук (природничих, соціальних, економічних, юридичних та ін.). Зміст поняття «природний потенціал» вивчався вітчизняними та зарубіжними фахівцями. Один із перших його визначення сформулював М. А. Солнцев, який також започаткував низку наукових підходів до природних ландшафтів, охарактеризував особливості їх побудови, діагностичні ознаки тощо. Науковець трактував природний потенціал як скриті природні можливості, що мають місце в кожному ландшафті, але які не можуть бути реалізовані без сприяння людини [27, с. 68]. Однак існують й інші підходи до тлумачення цього поняття. Наприклад, В. В. Рюмін природний потенціал розглядав як інтегральну єдність таких приватних потенціалів, як: біотична продуктивність (здатність геосистем виробляти біомасу), мінерально-сировинний, водний, забудівлі (наявність відповідних умов, проточних вод і ґрунтового зволоження, кліматичних умов для будівництва житла, комунікацій, виробничих корпусів та інших споруд), стійкість проти порушень, природна утилізація відходів (самоочищення), біотична регуляція (здатність зберігати генофонд і стійкість біоти), рекреаційний [26, с. 125–131]. Натомість В. В. Рудський природно-ресурсний потенціал зараховує до провідних категорій геоєкології й природокористування [25, с. 17–18]. Не менш важливо те, що до його складу фахівці включають: земельні ресурси, запаси лісових, водних ресурсів, призначених для використання в господарських цілях, а також запаси мінерально-сировинних ресурсів, тобто (а) природні ресурси (компоненти навколишнього природного середовища, що використовуються в матеріальному виробництві й у невиробничій діяльності), й (б) природні умови, тобто елементи навколишнього природного середовища, які безпосередньо не задіяні в суспільному виробництві.

Природні ресурси, на відміну від природних умов, беруть безпосередню участь у матеріальному виробництві й невиробничій діяльності. В еколого-правовій науці природні об'єкти розглядаються як невід'ємні компоненти навколишнього природного середовища, а природні ресурси утворюють частину природних об'єктів, які використовуються як джерела задоволення різних інтересів людини. Крім того,

природні ресурси – це джерело споживання, задоволення економічних потреб. Тому говорять про охорону довкілля й раціональне використання природних ресурсів, розуміючи під охороною певний природний об'єкт, а під використанням – природний ресурс. Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 5) до об'єктів державної охорони і регулювання використання на території України належать: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов і процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси. Особливій державній охороні підлягають території й об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України; від негативно впливу несприятливої екологічної обстановки підлягають охороні здоров'я та життя людей.

Для повноти висвітлення питання додамо, що цей термін частіш використовується в науках, об'єктом дослідження яких є території, їх розвиток як просторово-територіального базису для розміщення продуктивних сил, адміністративно-територіальна одиниця. Як економічна категорія природно-ресурсний потенціал означає сукупність наявних природних умов і ресурсів, які впливають на економічну діяльність і використовуються чи можуть використовуватися у процесі виробництва матеріальних благ [9].

У юриспруденції перевага надається терміну «територія». Наприклад, у земельному законодавстві його вживають у таких положеннях: а) до земель України належать усі території, у тому числі острови й землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії (ст. 18); б) поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва (розглядається як базовий принцип земельного законодавства); в) визначення межі району, села, селища, міста, району у місті як умовної замкненої лінії на поверхні землі, що відокремлює територію району, села, селища, міста, району у місті від інших територій [6].

У Законі України «Про благоустрій населених пунктів» від 06.09.2005 р. № 2807-IV територія визначається як сукупність земельних ділянок, які використовуються для розміщення об'єктів благоустрою населених пунктів: парків, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, шляхів, площ, майданів, набережних, прибудинкових територій, пляжів, кладовищ, рекреаційних, оздоровчих, навчальних, спортивних, історико-культурних об'єктів,

об'єктів промисловості, комунально-складських та інших об'єктів у межах населеного пункту [15]. Відповідно до наказу Міністерства будівництва; архітектури та житлово-комунального господарства «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України» від 10.04.2006 р. № 105 території – це ділянки землі, на яких розміщена рослинність природного чи штучного походження (садово-паркові комплекси та об'єкти зеленого будівництва) [19]. Цей термін використовується й в інших нормативно-правових актах. Щоправда, залежно від виду правовідносин, що регулюються відповідним нормативно-правовим актом, він набуває різного забарвлення, проте спільним є визначення категорії «територія» через земельні ділянки.

Вивчаючи природно-ресурсний потенціал, окрему увагу треба звернути на те, що нині в нашій державі створюється єдина територіальна система, а саме екомережа (ст. 3) [20], це робиться з метою покращення умов для формування й відновлення довкілля, збереження ландшафтного й біологічного різноманіття, місць оселення й зростання цінних видів тваринного й рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій й об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів й міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні.

У контексті сказаного варто зупинитися (у загальних фразах про це вже згадувалося) на поділі ресурсів. Загальноприйнято за походженням і природними властивостями відрізняти: мінеральні ресурси (корисні копалини), земельні, водні, біологічні (зокрема лісові), агрокліматичні (сонячне тепло, світло, опади), ресурси енергії природних процесів (енергія сонця, вітру, землі), а також рекреаційні (вони поєднують у собі різні види ресурсів). Відповідно до цього до джерел енергії відносять енергетичні природні ресурси: (а) відтворювальні джерела енергії, до яких належать біопаливо, сонце, вітер, гідроенергетика, енергія приливів і відливів, геотермальна енергія тощо, й (б) невідтворювальні мінеральні природні ресурси (вугілля, нафта, газ тощо).

Принагідно зауважити, що останнім часом саме енергетичні ресурси й енергетична незалежність – найобговорюваніші й найгостріші питання у світі. Це пов'язано з тим, що енергетична безпека є ключовою складовою національної, економічної й екологічної безпеки кожної держави, а її забезпечення – пріоритетний вектор національної політики. Саме тому до цього питання прикута увага світової спільноти, проводяться міжнародні конференції, форуми задля його вирішення. Отже, виходячи з цього, доцільно розглянути перспективні напрями як держа-

ної екологічної та інноваційної політики, так і розвитку енергетики. Передусім зауважимо, що в Україні відсутні власні дешеві джерела енергії. Єдиним на сьогодні виходом з такої ситуації є розвиток нових енергетичних технологій, що базуються на значних запасах в нашій країні кам'яного і бурого вугілля, багатих органікою сланців («сланцевий газ»), торфу тощо, і нарощування обсягів використання нетрадиційних і альтернативних джерел енергії [17], тобто сонячної, вітрової, геотермальної, гідротермальної, аеротермальної енергії, енергії хвиль і припливів, гідроенергії, енергії біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів (відтворювальних), а також доменних і коксівних газів, метану, дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів (вторинні енергетичні ресурси) [14]. Для цього, звісно, потрібно реформувати енергетичну галузь, що можливо перш за все за рахунок інновацій. Однак це дуже складний і тривалий процес, який одночасно має відбуватися за декількома напрямками: підвищення енергоефективності, формування конкурентних енергетичних ринків, диверсифікація енергопостачання, збільшення в енергетичному балансі частки альтернативних джерел енергії та видів палива. Правовою основою повинні стати Конституція України, закони України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» та інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини у цій сфері.

Питання розроблення державної політики у сфері енергетичної безпеки були і є у центрі уваги фахівців різних галузей, що цілком виправдано і зрозуміло, бо воно носить комплексний характер, а його вирішення потребує урахування багатьох чинників: економічних, екологічних, політичних та ін. Так, правники розглядають державну політику у сфері енергетичної безпеки як сукупність дій (процесів), заходів, систему органів державної влади, за допомогою яких забезпечується збереження і використання енергетичних ресурсів, досягнення прогресу у аспекті дотримання взаємоприйняттого балансу інтересів суспільства і держави [28, с. 44].

Як уже наголошувалося, одним із перспективних шляхів вирішення проблем використання енергетичних природних ресурсів й енергозабезпечення вважається надання переваги відновлювальним джерелам енергії, що пояснюється: (а) невичерпністю ресурсної бази, (б) «екологічною чистотою», (в) видобуванням енергії з енергетично безпечних джерел, що, у свою чергу, стає можливим завдяки

(г) розширенню інноваційних розвідок у сфері використання альтернативної енергетики. При цьому не варто забувати й про те, що інноваційна діяльність передбачає впровадження й комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок із метою виходу на ринок нових конкурентоздатних товарів й послуг в енергетичній галузі, а також те, що це спільна діяльність учасників ринку в єдиному інноваційному процесі.

Розглянувши ключові поняття, перейдемо до вивчення законодавчої бази. Так, згідно із Законом України «Про альтернативні види палива» від 14.01.2000 р. № 1391-XIV ними є тверде, рідке й газове паливо, яке вважається альтернативою відповідним традиційним видам палива і яке виробляється (видобувається) з нетрадиційних джерел і видів енергетичної сировини [13]. У цьому ж Законі законодавець наводить визначення таких понять: «нетрадиційні джерела і види енергетичної сировини» – сировина рослинного походження, відходи, тверді горючі речовини, інші природні й штучні джерела й види енергетичної сировини, у тому числі нафтові, газові, газоконденсатні і нафтогазоконденсатні вичерпні, непромислового значення й техногенні родовища, важкі сорти нафти, природні бітуми, газонасичені води, газогідрати тощо, виробництво (видобуток) і переробка яких потребує застосування новітніх технологій і які не використовуються для виробництва (видобутку) традиційних видів палива; «альтернативні джерела енергії» – відновлювальні джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів (ст. 1).

Багато екологів-правників звертають увагу на те, що до альтернативних джерел енергії, разом із відновлювальними, належать і вторинні, які не входять до сфери об'єктів еколого-правового регулювання, а саме: 1) вони не віднесені до єдиної екологічної системи (її складників) і не перебувають у взаємозв'язку з навколишнім природним середовищем; 2) не мають ознаки природного походження; 3) не знаходяться в екологічному взаємозв'язку з природним об'єктами; 4) характеризуються неможливістю (або обмеженою можливістю) відновлення; 5) для них існує особливий правовий режим їх використання, який регламентується значною кількістю імперативних приписів, виконання яких є обов'язковим для суб'єктів цих відносин, тощо. Крім того, як відомо ще з азів екологічного права, природні ресурси за

свою юридичною природою з моменту їх вилучення з єдиної екосистеми перестають бути об'єктами екологічного права (природними ресурсами) і перетворюються на товар/сировину, тому їх використання регулюється нормами цивільного, господарського та іншого законодавства, а отже, є підстави вести мову про трансформацію природних об'єктів в товар. Однак слід додати, що використання відновлювальних джерел енергії й вторинних енергетичних ресурсів пов'язано з екологічним ризиком. З огляду на це існують й певні особливості регулювання господарської діяльності в процесі їх експлуатації (альтернативної енергетики), тобто альтернативні джерела енергії є об'єктами еколого-правового впливу.

До сказаного можемо додати, що альтернативна енергетика разом з інформаційними й нанотехнологіями нині у всьому світі є одним із базових напрямів розвитку технологій, стає важливою складовою нового постіндустріального технологічного укладу (що цілком зрозуміло і виправдано). Незважаючи на це, такий правовий і законодавчий інститут, як використання альтернативних джерел енергії, про що, до речі, вже йшлося, вважається новим і недостатньо вивченим для екологічного права. Більш того, він має міжгалузевий (комплексний) характер. Спираючись на це, мусимо зауважити, що, характеризуючи його, доречно вести мову саме про інститут екологічного, а не природно-ресурсного права, у межах якого на особливу увагу заслуговує саме використання відтворювальних джерел енергії, оскільки для раціональності і ефективності необхідно винаходити нові засоби правового впливу задля унормування цього питання й охорони нематеріалізованих енергетичних природних ресурсів (енергія сонця, вітру тощо).

З урахуванням цього Кабінетом Міністрів України прийнято розпорядження «Про затвердження плану заходів з імплементації Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 р. про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії, та якою вносяться зміни до, а в подальшому скасовуються Директиви 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС» від 03.09.2014 р. № 791-р [18]. Згідно з положеннями цього акта інновація і стабільна конкурентоспроможна політика в галузі енергетики дозволяє досягти економічного зростання, хоча у більшості випадків виробництво енергії з відновлюваних джерел залежить від місцевих і регіональних малих чи середніх підприємств (МСП). Щоправда, для того, щоб досягти поставлених і закріплених цією Директивою цілей, Співтовариство і держави-члени мають вкласти значні фінансові ресурси на проведення досліджень і розвиток технологій, пов'язаних із відновлюваною енергією. Зокрема, на Європейський інститут інновацій та технології покладено обов'язок

зробити цей напрямок пріоритетним. У той же час держави-члени могли б захопити місцеві й регіональні органи влади встановлювати цілі, які виходили б за межі національних, а також залучити їх до розробки національних планів дії у сфері відновлювальної енергії й підвищення поінформованості щодо переваг, які надає енергія, видобута з відновлюваних джерел.

Відповідно до Закону України «Про приєднання до Статуту Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA)» від 05.12.2017 р. № 2222-VIII поняття «відновлювана енергія» трактується так: всі види енергії, отримані з відновлюваних джерел екологічно раціональним способом та які, *inter alia*, охоплюють: 1) біоенергію; 2) геотермальну енергію; 3) гідроелектроенергію; 4) енергію океану, у тому числі, *inter alia*, енергію припливів і відливів, енергію хвиль і теплову енергію океану; 5) сонячну енергію, а також 6) енергію вітру (ст. III) [23]. Участь України в IRENA сприятиме доступу нашої країни до пільгових кредитів й отриманню рекомендацій щодо удосконалення законодавства у галузі відновлюваної енергетики, віднайденню і введенню надсучасних технологій використання відновлюваної енергії. А це, по-перше, дозволить скоротити концентрацію парникових газів в атмосфері, стабілізувати кліматичну систему й, урешті-решт, забезпечить сталий, безпечний і м'який перехід до розвитку екологічно нешкідливих виробництв; по-друге, стимулюватиме стале економічне зростання; по-третє, дасть змогу провести децентралізацію доступу до енергії; по-четверте, зменшить ризик негативних наслідків для здоров'я, до яких може привести використання викопних видів палива та нераціональне використання традиційної біомаси тощо. Отже, приєднання до Статуту – це черговий крок до отримання чистої, безпечної енергії, завдяки цьому вдасться зменшити залежність економіки України від імпорту традиційних енергоносіїв і підвищити ефективність споживання паливно-енергетичних ресурсів. Як бачимо, використання відновлювальних джерел енергії є об'єктивною необхідністю для України.

Для всебічності розгляду обраної теми і досягнення мети варто зупинитися ще на одному моменті, а саме на екологічній свідомості, точніше на її підвищенні, популяризації серед населення нашої держави і заохочення до використання нетрадиційних джерел енергії задля забезпечення екологічної безпеки, відтворення й охорони довкілля і зменшення викидів парникових газів в атмосферу, що має місце при спалюванні традиційних видів палива. Це слід визнати ще одним вектором державної екологічної політики.

Відзначимо, що формування й подальший розвиток енергетичного сектору економіки регламентуєть-

ся розпорядженням Кабінету Міністрів України 18.08.2017 р. № 605-р., яким схвалено Енергетичну стратегію України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» (далі – ЕСУ) [5], розроблену в контексті Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, яка, зокрема, передбачає реформування енергетики й реалізацію програми енергоефективності в межах визначеного вектора подальшого розвитку. Крім того, ЕСУ враховує положення Паризької угоди [10] щодо вжиття консолідованих заходів із протидії процесу глобального потепління на Землі, зміни клімату. Маємо констатувати, що відповідно до цих документів Україна взяла на себе зобов'язання скороти викиди приблизно на 70 %. На окрему увагу заслуговує той факт, що розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 р. № 932-р схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р. [8] – перший національний стратегічний документ щодо боротьби зі зміною клімату, яким визначено підстави для розробки законодавчих актів, стратегій і планів заходів за різними напрямками державної політики у цій сфері. Однією з вимог Паризької угоди до країн-підписантів є розробка стратегії низьковуглецевого розвитку до 2050 р., яка передбачає поступову відмову від «вуглецевого сценарію розвитку», скорочення споживання традиційних енергетичних ресурсів, використання відновлювальних джерел енергії, запровадження енергозощаджуючих технологій, що, на жаль, є проблематичним для нашої країни. Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р. імплементацію ЕСУ передбачено здійснити у три основних етапи: 1) реформування енергетичного сектору (до 2020 року); 2) оптимізація та інноваційний розвиток енергетичної інфраструктури (до 2025 року); 3) забезпечення сталого розвитку (до 2035 р.) [5].

Не виходить за межі вищевикладеного й питання визначення місця енергетичного права в правовій системі, що на теперішній час залишається дискусійним. Однак передусім варто з'ясувати, чи можна енергетичне право розглядати як комплексну галузь права. Дослідивши цю проблему, вважаємо, що воно ще не досягло рівня самостійної галузі права. З одного боку, енергетичне право як комплексна галузь об'єднує велике коло різноманітних й специфічних за змістом правовідносин, пов'язаних з енергетичною сферою, взаємодіє з екологічним, земельним, адміністративним, цивільним, господарським та іншими галузями права, що говорить на користь зарахування його до комплексних. Крім того, нормами вказаної галузі права мають регламентуватися правовий режим об'єктів і неоднорідних суспільних від-

носин, що виникають між суб'єктами, наприклад, *екологічного права* – із приводу забезпечення екологічної безпеки, приналежності, використання, відтворення (відновлення) природних об'єктів і комплексів, охорони, а в певних випадках захисту людини, навколишнього природного середовища від шкідливого впливу з метою попередження, запобігання, усунення його негативних наслідків і задоволення екологічних та інших інтересів (що саме стосується енергетичних природних ресурсів); *цивільного права* – суспільні відносини, які стосуються енергетичних ресурсів у вигляді товару, *адміністративного* – суспільні відносини в галузі енергетики. З іншого – подальший розвиток науково-теоретичних знань, розгалуження й модернізація законодавчої бази у сфері енергетики постійно впливатимуть на формування, зміст і структуру енергетичного права як самостійної галузі, а отже, й на його місце в системі національного права.

Більш того, у процесі децентралізації кожен регіон як цілісна, відносно самостійна територіально-господарська система у змозі концентрувати на своїй території певний комплекс ресурсів – економічну базу перетворень, від характеру, структури й ступеня використання яких залежить його подальший соціально-економічний розвиток. До цього варто додати, що урядом України розпочато передачу земель у комунальну власність об'єднаних територіальних громад, що за прогнозами Кабінету Міністрів України має завершитися до кінця 2018 р. Станом на березень 2018 р. в Україні працюють близько 700 об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) [11]. У стратегіях регіонального розвитку одним із найважливіших напрямів є раціональне й ефективне використання природно-ресурсного потенціалу, формування й забезпечення енергетичного сектору економіки. Звісно, за таких умов бізнес, влада і наука змушені будуть об'єднатися і разом створювати якісно новий продукт, цінність, певною мірою галузь, а отже, доцільно ввести в ужиток, точніше до понятійно-категоріального апарату науки екологічного, інноваційного й господарського права, термін «кластер» щодо позначення «категорії регіональний природно-ресурсний потенціал». Зауважимо, що окремі науковці вже впроваджують кластери в економіку і юриспруденцію спільно з методами оцінки стану природних і антропогенних об'єктів, а також розробляють інструменти й інституційні складові підтримки кластерних форм інтеграції, що дозволяє окреслити напрями подальшого найбільш ефективного соціально-економічного розвитку регіонів.

Отже, основним завдання сьогодні залишається забезпечення нормативно-правового регулювання ресурсозбереження, а саме: обліку й контролю використання природних ресурсів, впровадження ресур-

созберігаючої техніки та технологій, використання вторинної сировини, відновлення родючості землі й ґрунтів, рекультивациі й меліорації земель, вдосконалення правового режиму використання, відтворення й охорони лісів, підвищення їх продуктивності; зменшення шкідливого впливу й попередження забруднення вод і атмосферного повітря.

Щодо новацій в частині доходів місцевих бюджетів, то вони отримають 5% рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу і газового конденсату (Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо зарахування рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату» № 1793 від 20.12.2016 р.). Відповідні положення містяться в ст. 64, 66 та 69 Бюджетного кодексу. Зарахування рентної плати до місцевих бюджетів здійснюватиметься у таких розмірах: 3 % – до бюджетів міст обласного значення, об'єднаних територіальних громад; 2 % – до обласних бюджетів; 2 % – до районного бюджету; 1 % – до сільських, селищних, міських міст районного значення бюджетів [3].

Додамо, що нині треба брати до уваги й той факт, що з підписанням Угоди про співробітництво у сфері науки й технологій між Україною і Європейським Співтовариством наша держава зможе швидше досягти мети – поступового наближення України до політики і права ЄС у цій сфері, а також долучитися до європейського дослідницького простору, що теж передбачено Угодою про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом і Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами – з другої. Крім того, Україна має вагомні конкурентні переваги геостратегічного положення й природно-ресурсного потенціалу, що важливо для просування економічних інтересів України в ЄС. Щоправда, передусім бажано модернізувати енергетичну інфраструктуру як визначного фактору, показника якості життя, залучивши, зокрема, й об'єкти нетрадиційної енергетики, оптимізувати природно-ресурсний потенціал, насамперед енергетичний, а також рекреаційний, туристичний і біоресурсний, переорієнтувати відповідні сектори економіки на екологічно спрямоване та економічно більш вигідне в стратегічній перспективі господарювання. Зрозуміло, що для цього треба й надалі продовжувати проводити узгоджену кодифікацію інноваційного, екологічного, енергетичного законодавства з метою вдосконалення й оптимізації законодавчого регулювання відповідних правовідносин.

Зупинимося ще на одному моменті. Завдяки природно-кліматичним умовам і природно-ресурсним властивостям Україна характеризується високою природною родючістю та має потенційні можливос-

ті щодо збільшення валового виробництва вітчизняної сільськогосподарської продукції. Проте аналіз вітчизняного стану економіки в аграрному секторі дає підстави стверджувати, що існує об'єктивна необхідність переходу на інноваційні методи господарювання із широким використанням новітніх засобів ведення сільськогосподарських робіт, тваринництва й рослинництва за умови збереження природно-ресурсного потенціалу [12, с. 15]. Економіка агробізнесу має бути побудована з урахуванням принципів пріоритетності збереження природних ресурсів, розширення сфер використання альтернативних джерел енергії, збереження і відновлення родючості ґрунтів і запровадження інноваційних технологій у виробничі процеси. Для цього мають бути розроблені стратегії природно-ресурсного забезпечення інноваційно-орієнтованого розвитку аграрного сектора економіки. Як наголошують науковці, під час використання природно-ресурсного потенціалу слід враховувати не лише соціальні інтереси суспільства, а й екологічні, зважати на потреби зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище й мінімізацію екологічних ризиків на основі використання інноваційних технологій у сільськогосподарському виробництві й дієвої системи юридичної відповідальності за екологічні порушення [12, с. 7].

Крім зазначеного, серед недоліків, які слід подолати, варто назвати неефективний економіко-правовий механізм експорту природних ресурсів, відсутність дієвих довгострокових екологічних проєктів щодо охорони довкілля через інфляцію, нестабільність економіки тощо, нерозвиненість об'єктів природоохоронної інфраструктури, недосконалість владної вертикалі екологічного управління та ін. Доцільним, на наше переконання, є й розширення ринку екологічних товарів і послуг, впровадження нових методів і технологій при поводженні з відходами і пестицидами тощо.

Висновки. Підсумовуючи, вкажемо, що проблеми використання, охорони, екологічної безпеки природно-ресурсного потенціалу мають соціальний, інституціональний, фінансовий, виробничо-технічний, екологічний й правовий характер. У подальшому необхідно чітко визначитися з основними напрямками державної екологічної та інноваційної політики, забезпечивши підтримку їх функціонального зв'язку у сфері використання, відтворення, охорони, екологічної безпеки природних ресурсів. При цьому варто відзначити, що державна екологічна політика – це категорія (а) «динамічна», пов'язана з інноваційним розвитком; (б) спрямована на задоволення публічних і приватних інтересів; (в) функціонально пов'язана з іншими пріоритетними напрямками державної екологічної політики; (г) множинність видів суб'єктно-об'єктного складу; (д) базується на конку-

рентних засад використання природно-ресурсного потенціалу; (є) вимагає впровадження ефективних економіко-правових заходів використання природно-ресурсного потенціалу; (є) носить довготривалий характер; (ж) передбачає модернізацію системи заходів охорони і відтворення природних ресурсів; (з) вдосконалення правової системи забезпечення екологічної політики; а також має бути (и) скерована на досягнення міжнародних стандартів якості довкілля та ін.

Подальша кодифікація як екологічного, так і інноваційного законодавства України є нагальною потребою сталого розвитку держави, а отже, повинна базуватися на відповідних галузевих правових доктринах, враховувати пріоритетні завдання сучасної національної економіки.

Наразі в Україні діє Закон України «Про Основні засади (стратегія) державної екологічної політики

України на період до 2020 року», зміст якої доцільно вдосконалити з урахуванням викликів сьогодення, при цьому значну увагу приділити розробленню правового механізму впровадження оцінки впливу на довкілля. Зазначимо, що Міністром екології та природних ресурсів України запропоновано проект нової екологічної стратегії для України до 2030 р. Вважаємо, що основою цілісності Національної екологічної стратегії до 2030 р. повинна стати оцінка впливу на довкілля, яка розроблена, спираючись на досвід Європейського Співтовариства, процедура її проведення має бути дієвою і сприяти дотриманню екологічно збалансованого й екосистемного підходу до використання й охорони природних об'єктів і комплексів, розумного балансу екологічних публічних і приватних інтересів у процесі прийняття рішень щодо провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз досвіду Європейського співробітництва щодо формування і втілення інституцій та інструментів екологічної політики: аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/840/> (дата звернення: 22.08.2018).
2. Бізнес і права людини: імплементація Україною керівних принципів ООН: панельна дискусія II Харківського міжнародного юридичного форуму (26 вересня 2018 р.). URL: <https://legalforum.nlu.edu.ua/events/%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8/>.
3. Державний бюджет 2018 року та децентралізація: експертний аналіз. URL: <http://decentralization.gov.ua/news/7960>.
4. Дзяди́кевич Ю. В., Бу́ряк М. В., Розум Р. І., Любе́зна І. В., Ду́да Б. П. Деякі аспекти комплексного природокористування. *Innovative solutions in modern science*. 2017. № 2 (11). URL: <file:///C:/Users/Anna/Downloads/1124-4456-1-PB.pdf>.
5. Енергетична Стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80>.
6. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
7. Концептуальні засади правового забезпечення інноваційної політики України: монографія / Д. В. Задихайло, Г. П. Клімова, Л. С. Шевченко та ін.; за ред. Д. В. Задихайла. Харків: Право, 2014. 464 с.
8. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 р. № 932-р. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249573705> (дата звернення: 28.03.2018).
9. Національна економіка: навч. посіб. / [А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк, Т. М. Попович] ; за ред. А. Ф. Мельника. Київ: Знання, 2012. 463 с.
10. Паризька угода від 12.12.2015 р., ратифікована Законом України від 14.07.2016 р. № 1469-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_161 (дата звернення: 28.03.2018)/
11. Передача земель у власність ОТГ має завершитися до кінця 2018 року. URL: <http://decentralization.gov.ua/news/8179>.
12. Погрі́шук Б., Погрі́шук Г. Природно-ресурсне забезпечення інноваційно-орієнтованого розвитку аграрного сектора економіки. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. № 4. С. 7–17.
13. Про альтернативні види палива: Закон України від 14.01.2000 р. № 1391-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1391-14>.
14. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 р. № 555-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/555-15>.

15. Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 06.09.2005 р. № 2807-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2807-15>.
16. Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1864-IV URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1864-15>.
17. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року: Закон України від 21.04.2011 № 3268-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/3268-17>.
18. Про затвердження плану заходів з імплементації Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 р. про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії та якою вносяться зміни до, а в подальшому скасовуються Директиви 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС: розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.09.2014 р. № 791-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/791-2014-%D1%80#n8>.
19. Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: наказу Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства від 10.04.2006 р. № 105. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06>.
20. Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1864-IV URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1864-15>.
21. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.
22. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>.
23. Про приєднання до Статуту Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_j02.
24. Руденко В. П., Руденко С. В. Оцінка міри своєрідності (унікальності) структури природно-ресурсного потенціалу природних регіонів України. URL: http://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ_2015_1_27-32.pdf.
25. Рудский В. В. Ресурсоведение: учебное пособие. Смоленск: Издательство СГУ, 2008. 143 с.
26. Рюмин В. В. Опыт оценки природного потенциала ландшафта. *География и природные ресурсы*. 1984. № 4. С. 125–131.
27. Солнцев Н. А. О морфологии природного географического ландшафта. *Вопросы географии*. 1949. Вып. 16. С. 61–86.
28. Трофименко О. О., Войтко С. В. Функціонування, стратегічний розвиток і регулювання відновлювальної енергетики: монографія. Київ: Альфа Реклама, 2014. 178 с.

REFERENCES

1. Analiz dosvidu Yevropeiskoho spivrobitnytstva shchodo formuvannia i vtilennia instytutsii ta instrumentiv ekolohichnoi polityky: analitychna zapyska. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/840/> [in Ukrainian].
2. Biznes i prava liudyny: implementatsiia Ukrainoiu kerivnykh pryntsyviv OON: panelna dyskusiiia II Kharkivskoho mizhnarodnoho yurydychnoho forumu (26 veresenia 2018 r.) URL: <https://legalforum.nlu.edu.ua/events/%D0%B1%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8/> [in Ukrainian].
3. Derzhavnyi biudzheth 2018 roku ta detsentralizatsiia: ekspertnyi analiz. URL: <http://decentralization.gov.ua/news/7960> [in Ukrainian].
4. Dziadykevych, Yu.V., Buriak, M.V., Rozum, R.I., Liubezna, I.V., Duda, B.P. (2017). Deiaki aspekty kompleksnoho pryrodokorystuvannia. *Innovative solutions in modern science*. № 2 (11). URL: <file:///C:/Users/Anna/Downloads/1124-4456-1-PB.pdf> [in Ukrainian].
5. Enerhetychna Stratehiia Ukrainy na period do 2035 roku «Bezpeka, enerhoefektyvnist, konkurentospromozhnist»: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18.08.2017 r. No 605-r. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80>.
6. Zemelnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 25.10.2001 r. 2768-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

7. Zadykhailo, D.V., Klimova, H.P., Shevchenko, L.S. et all. (2014). Kontseptualni zasady pravovoho zabezpechennia innovatsiinoi polityky Ukrainy. (Zadykhailo D. V. Eds.) Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
8. Kontsepsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi zminy klimatu na period do 2030 r.: rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 07.12.2016 r. No 932-r. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249573705>.
9. Melnyk, A. F., Vasina, A. Yu., Zheliuk T. L., Popovych T. M. et all. (2014). Natsionalna ekonomika. A. F. Melnyk (Ed.). Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
10. Paryzka uhoda vid 12.12.2015 r., ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 14.07.2016 r. No 1469-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_161.
11. Peredacha zemel u vlasnist OTH maie zavershytysia do kintsia 2018 roku. URL: <http://decentralization.gov.ua/news/8179> [in Ukrainian].
12. Pohrishchuk B., Pohrishchuk H. (2016). Pryrodno-resursne zabezpechennia innovatsiino-orientovanoho rozvytku ahrarynogo sektora ekonomiky. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu - Bulletin of the Ternopil National University of Economics*. 4, 7–17. [in Ukrainian].
13. Pro alternatyvni vydy palyva: Zakon Ukrainy vid 14.01.2000 r. No 1391-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1391-14>.
14. Pro alternatyvni dzherela enerhii: Zakon Ukrainy vid 20.02.2003 r. No 555-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/555-15>.
15. Pro blahoustrii naselenykh punktiv: Zakon Ukrainy vid 06.09.2005 r. No 2807-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2807-15>.
16. Pro ekolohichnu merezhu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 24.06.2004 r. No 1864-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1864-15>.
17. Pro zatverdzhennia Zahalnodержavnoi prohramy rozvytku mineralno-syrovynnoi bazy Ukrainy na period do 2030 roku: Zakon Ukrainy vid 21.04.2011 No 3268-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/3268-17>.
18. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z implementatsii Dyrektyvy Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady 2009/28/IeS vid 23 kvitnia 2009 r. pro zaokhochennia do vykorystannia enerhii, vyroblenoi z vidnovliuvanykh dzherel enerhii ta yakoiu vnosiatsia zminy do, a v podalshomu skasovuiutsia Dyrektyvy 2001/77/IeS ta 2003/30/IeS: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.09.2014 r. No 791-r. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/791-2014-%D1%80#n8>.
19. Pro zatverdzhennia Pravyl utrymanna zelenykh nasadzen u naselenykh punktakh Ukrainy: Nakazu Ministerstva budivnytstva, arkhitektury ta zhytlovo-komunalnoho hospodarstva vid 10.04.2006 r. No 105. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06>.
20. Pro ekolohichnu merezhu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 24.06.2004 r. No 1864-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1864-15>.
21. Pro Osnovni zasady (strategiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2020 roku: Zakon Ukrainy vid 21.12.2010 r. No 2818-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.
22. Pro otsinku vplyvu na dovkillia: Zakon Ukrainy vid 23.05.2017 r. No 2059-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>.
23. Pro pryiednannia do Statutu Mizhnarodnoho ahentstva z vidnovliuvalnykh dzherel enerhii (IRENA). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_j02.
24. Rudenko, V.P., Rudenko, S.V. Otsinka miry svoieridnosti (unikalnosti) struktury pryrodno-resursnoho potentsialu pryrodnykh rehioniv Ukrainy. URL: http://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ_2015_1_27-32.pdf [in Ukrainian].
25. Rudskij, V.V. (2008). Resursovedenie. Smolensk: Izdatelstvo SGU. 143 s. [in Russian].
26. Riumin, V.V. (1984). Opyt otsenki prirodnogo potentsiala landshafta. *Geografiia i prirodnye resursy*, 4, 125–131 [in Russian].
27. Solntcev, N.A. (1949). O morfologii prirodnogo geograficheskogo landshafta. *Voprosy geografii – Geography and natural resources*. 16, 61–86 [in Russian].
28. Trofymenko, O.O., Voitko S.V. (2014). Funktsionuvannia, stratehichni rozvytok i rehuliuвання vidnovliuvalnoi enerhetyky. Kyiv: Alfa Reklama [in Ukrainian].

ГЕТЬМАН А. П.

доктор юридических наук, професор кафедри екологічного права, проректор по научній роботі Національного юридического університету імені Ярослава Мудрого, академик НАПрН України

АНИСИМОВА А. В.

кандидат юридических наук, доцент кафедри екологічного права Національного юридического університету імені Ярослава Мудрого, заступитель директора по научній роботі НІІ ПОІР НАПрН України

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И ОХРАНЫ ПРИРОДНО-РЕСУРСОВОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИННОВАЦИОННОЙ И ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ

В статье рассмотрены правовые аспекты обеспечения экологической безопасности, использования и охраны природно-ресурсного потенциала в условиях устойчивого развития. Проанализировано действующее национальное законодательство в данной сфере, содержание эколого-правовой и инновационной политики, определены особенности их формирования. Сформулированы научно-теоретические и практические выводы, предложения для дальнейшей систематизации экологического законодательства и совершенствования государственной экологической и инновационной политики в условиях евроинтеграции.

Ключевая слова: природно-ресурсный потенциал, экологическая политика, инновационная политика, государственная политика, экологические права, право природопользования, природные ресурсы.

GETMAN A. P.

Doctor of Legal Sciences, Professor of Environmental Law Department, Pro-Rector for Scientific Work of Yaroslav Mudryi National Law University, Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

ANISIMOVA H. V.

PhD, Associate Professor, Environmental Law Department of Yaroslav Mudryi National Law University, Deputy of Director of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of the National Academy of Law Sciences of Ukraine

MODERN PROBLEMS OF LEGISLATIVE PROVIDING OF THE USING AND PROTECTION OF NATURAL AND RESOURCING POTENTIAL OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE STATE INNOVATIVE AND ENVIRONMENTAL POLICY

Problem setting. Sustainable socio-economic development of Ukraine depends on the efficiency of functioning of its economic complex in general and a particular industry in particular. At the same time, the material and spiritual needs of the population in recent years are constantly increasing. Thus, the state should take care of their satisfaction, while remembering the need to ensure rational and environmentally safe management and balanced use of natural resources (which, of course, is aimed at preservation and reproduction of the natural environment and natural resource potential of social production), create safe conditions for life and health of a person. Our state should review the doctrinal approaches and strategic goals, the main vectors of national politics, because the strengthening of the country's economic potential is possible only when the tasks are fulfilled and the movement will take place in the areas recognized as priorities.

Target of research. The purpose of this work is to carry out a theoretical and methodological analysis of the peculiarities of the use and protection of natural resources of Ukraine, increase of natural resource potential, provision of ecological safety in the conditions of sustainable development, as well as formulation of scientific-theoretical and practical conclusions and proposals on the further systematisation of environmental legislation and elaboration of the state environmental and innovation policy in the context of European integration.

The object of this study is the system of environmental legal relations in the sphere of the use of Ukraine's natural resources potential, ensuring the protection of the natural environment and environmental safety from the standpoint of the legal principles of state environmental and innovation policy. The subject of the research is the scientific-theoretical and applied problems of observance of legal principles when forming the state ecological and innovative policy in the field of use of natural resource potential, providing environmental safety in the modern conditions.

Analysis of recent research and publications. The ecological and legal principles of state policy were at the center of attention of such scholars as V.I. Andritsev, G.I. Baluk, A.G. Bobkova, A.P. Hetman, P.O. Gvozdik, M.E. Kovalska, V.V. Kostytsky, M.V. Krasnov, P.F. Kulinich, N.R. Malysheva, V.L. Muntian, V.V. Nosik, J.S. Shemshuchenko, A.S. Sheshteryuk, M.V. Shulga et al.

The works of scientists are devoted to the study of the fundamentals of state innovative policy: D.V. Zadykhayla, Yu.V. Atamanov, S.V. Glibka, K.Yu. Ivanov, V.A. Ustimenka, V.I. Zakharchenko, N.M. Korsikov, M.M. Merkulova, L.I. Fedulova, P.P. Nikitiuk, L.A. Shwaika, N.V. Krasnokutsk, I.A. Silchenko, S.A. Agarkova etc.

Article's main body. The European choice of Ukraine and the launch of integration processes for the formation of a single legal and security space, the resolution of environmental and energy problems oblige our country to create a high-tech competitive environment, to develop and implement an innovative model of development that will promote economic growth, environmental security, competitiveness, etc.

State ecological and innovation policy - these are interrelated and interconnected phenomena having a legal form. At the same time, innovation policy should be considered as a leading direction of economic policy. The state ecological policy is considered as a sovereign right of an independent country, a component of national policy, an integrated factor of the socio-economic uplift of Ukraine, ensuring sustainable development of the economy, the introduction of an environmentally balanced system of nature use (bearing in mind that the basic guidelines for the use of natural resources should be conservation of biological and landscape diversity and restoration of environmentally polluted territories), protection and reproduction of natural resources, compliance with requirements ecological safety of the population and territories. Taking into account the foregoing, the definition of the concept of "state environmental policy" (as, incidentally, any component of state policy, including innovation) is a system of legal, organizational, economic, social, ideological and other measures of the state, which are used to preserve the environment safe for the life of the living and inanimate nature, protect the life and health of the population, achieve harmonious interaction of society and nature, protection, rational use and reproduction of natural resources. The basis for the right to use natural resources should be ecological effect through the application of ecosystem, market-oriented and normative approaches. By studying the natural resource potential, one should pay special attention to the fact that today a single territorial system is being created in our country, namely the ecological network, in order to improve conditions for the formation and restoration of the environment, conservation of landscape and biodiversity, settlements and the growth of valuable species animal and plant world, the genetic fund, the ways of migration of animals through the combination of territories and objects of the nature reserve fund, as well as other territories which are of special value for the protection of the natural environment and in accordance with the laws and international obligations of Ukraine are subjected to special protection.

The legal and legislative institution for the use of alternative energy sources is considered new and insufficiently studied for environmental law. Moreover, it has interdisciplinary (complex) character.

We believe that energy law has not yet reached the level of an independent branch of law. On the one hand, energy law as a complex area brings together a wide range of diverse and specific legal issues related to the energy sector, interacts with environmental, land, administrative, civil, economic and other branches of law, which speaks in favor of enrolling it to the complex. In addition, the rules of the given branch of law should be regulated by the legal regime of objects and heterogeneous social relations. Further development of scientific and theoretical knowledge, branching and modernization of the legislative framework in the field of energy will constantly affect the formation, content and structure of energy law as an independent industry, and hence its place in the system of national law.

Conclusions and prospects for the development. In summary, we note that the problems of use, protection, environmental safety of natural resource potential have a social, institutional, financial, industrial-technical, environmental and legal character. In the future, it is necessary to clearly define the main directions of the state ecological and innovation policy, providing support for their functional communication in the field of use, reproduction, protection, environmental safety of natural resources.

It should be noted that state environmental policy is a category (a) "dynamic" associated with innovation development; (b) is aimed at satisfying public and private interests; (c) is functionally linked with other priority areas of state environmental policy; (d) the plurality of types of subject-object composition; (e) is based on the competitive bases of the use of natural resource potential; (f) requires the introduction of effective economic and legal measures for the use of natural resource potential; (g) is of a long-term nature; (h) provides for the modernization of the system of measures for the protection and reproduction of natural resources; (i) improving the legal framework for ensuring environmental policy; and also must be (and) aimed at achieving international environmental quality standards, etc.

Further codification of both ecological and innovative legislation of Ukraine is an urgent need for sustainable development of the state, and, therefore, should be based on relevant sectoral legal doctrines, and take into account the priority tasks of the modern national economy.

Keywords: natural resource potential, environmental policy, innovative policy, state policy, environmental rights, environmental law, natural resources.